

Tiranija sata

George Woodcock

ožujak 1944.

Nijedna karakteristika zapadnog društva ne diferencira ga jasnije od ranijih društava, bilo Europe ili Istoka, no njegovo poimanje vremena. Antički Grk ili Kinez, arapski pastir ili meksički težak današnjice vrijeme predočavaju pomoću cikličkih prirodnih procesa, izmjena dana i noći, tjeka godišnjih doba. Nomadi i poljodjelci mjerili su i mjere svoj dan od izlaska do zalaska sunca, a godinu prema sjetvi i žetvi, padanju lišća i topljenju leda u jezerima i rijekama. Poljodjelac je radio ovisno o uvjetima okoliša, a zanatlija onoliko koliko misli da je potrebno da dovrši svoj proizvod. Vrijeme je percipirano kroz prirodne promjene i ljudi se nisu trudili precizno ga mjeriti. Stoga je civilizacija koja je u drugim aspektima visoko razvijena imala najprimitivnije načine mjerenja vremena: pješčani ili vodeni sat, sunčani sat koji je beskoristan za tmurnih dana i svijeću ili lampu čiji je neizgoreni ostatak ulja ili voska pokazivao vrijeme. Sve te naprave bile su neprecizne i često, zbog vremenskih uvjeta ili nemara kontrolora, nepouzdanе. U antici i srednjem vijeku samo je zanemariva manjina ljudi bila zainteresirana za matematički precizno određivanje vremena.

No, moderni, zapadni čovjek živi u svijetu organiziranom prema mehaničkim i matematičkim simbolima satom definiranog vremena. Sat upravlja njegovim kretanjima i diktira mu aktivnosti. Sat vrijeme iz prirodnog procesa pretvara u robu koja se može mjeriti, kupiti i prodavati poput sapuna ili grožđica. Budući da se bez nekog načina preciznog računanja vremena industrijski kapitalizam nikad ne bi mogao razviti i ne bi mogao nastavljati izrabljivati radnike, sat je simbol tiranije mehaničkog nad životom modernog čovjeka, snažnije od svakog pojedinog izrabljivača i ostalih strojeva. Korisno je istražiti kako je sat kroz povijest utjecao na razvoj moderne europske civilizacije.

Često se u povijesti događa da kultura ili civilizacija razvije sredstvo koje će kasnije biti upotrijebljeno za njeno uništenje. Stara Kina je primjerice izumila barut, koji su unaprijedili vojni stručnjaci Zapada, a kasnije su samu kinesku civilizaciju uništili snažni eksplozivi korišteni u modernom ratovanju. Slično tome, najveće postignuće vještine zanatlija srednjovjekovnih europskih gradova bio je izum mehaničkog sata, koji je, zahvaljujući revolucionarnoj promjeni u poimanju vremena, materijalno pomogao usponu izrabljujućeg kapitalizma i uništenju srednjovjekovne kulture.

Prema predaji sat se pojavio u jedanaestom stoljeću, kao naprava za zvonjenje u pravilnim intervalima u samostanima koji su, zbog discipline kojoj su podvrgavani redovnici, u srednjem vijeku najviše sličili današnjoj tvornici. Međutim, prvi autentičan sat pojavio se u trinaestom stoljeću, a tek u četrnaestom stoljeću satovi su postali rašireni dodaci na javnim zgradama njemačkih gradova.

Ti rani satovi, koji su radili pomoću utega, nisu bili naročito točni, a velika pouzdanost nije postignuta sve do šesnaestog stoljeća. Smatra se da je sat u engleskoj palači Hampton, izrađen 1540. godine, prvi precizan sat u zemlji. Relativna je čak i točnost satova iz šesnaestog stoljeća, jer su opremljeni samo kazaljkom za puni sat. Još u četrnaestom stoljeću matematičari su dobili ideju za određivanje vremena u satovima i minutama, ali tek je izumom njihala 1657. godine omogućena dovoljna preciznost da bi se dodala kazaljka za minute, a dodatna kazaljka nije se pojavila sve do osamnaestog stoljeća. Valja primijetiti da je tijekom ova dva stoljeća kapitalizam toliko ojačao da je mogao iskoristiti industrijsku revoluciju u tehnologiji kako bi uspostavio svoju dominaciju nad društvom.

---

¹ *Nap. prev.* Vidi dodatno u: Lewis Mumford, *Pentagon moći*, pri <http://anarhisticka-biblioteka.net/library/lewis-mumford-pentagon-moci>

Sat je, kao što je Lewis Mumford istaknuo, ključni stroj Novog svijeta stroja¹, zahvaljujući svom utjecaju na tehnologiju i na navike ljudi. Zapravo je sat prvi stvarno automatizirani stroj koji je postao važan u životu ljudi. Prije njegova izuma koristili su se strojevi čiji je rad ovisio o nekoj vanjskoj ili nepouzdanoj sili, poput ljudskih ili životinjskih mišića, vode ili vjetra. Istina je da su Grci izumili brojne primitivne automatizirane strojeve, ali upotrebljavani su, poput naprimjer Heronovog parnog stroja, za postizanje „natprirodnih” efekata u hramovima ili za zabavu tiranima levantinskih gradova. Sat je bio prvi automatizirani stroj koji je zadobio širu važnost i imao društvenu funkciju. Izrada satova pretvorila se u industriju u kojoj su ljudi naučili osnove izrade strojeva i stekli tehničke vještine potrebne za razvoj kompleksne mašinerije industrijske revolucije.

Sat je na društvo utjecao radikalnije nego ijedan drugi stroj, kao sredstvo kojim se može najuspješnije postići regularizacija i kontrola života nužna za sustav izrabljivanja. Sat je omogućio da se vrijeme – kategorija koju još nijedna filozofija nije uspjela objasniti – može mjeriti preciznije, jasnijim intervalima na bročanicu sata. Umjesto o vremenu kao kontinuumu, počelo se govoriti i razmišljati o „dužini” vremena, baš kao što se govori o dužini tkanine. A kako se vrijeme sada moglo matematički mjeriti, postalo je roba koja se može kupiti i prodati baš kao i svaka druga.

Novi kapitalisti postali su osobito fanatični u vezi vremena. Oni su vrijeme, kao simbol za rad radnika, gledali gotovo kao glavnu sirovinu industrije. „Vrijeme je novac” postao je jedan od temeljnih slogana kapitalističke ideologije, a kontrolor radnog vremena najistaknutije novo zanimanje koje je uveo kapitalizam.

U prvim tvornicama poslodavci su čak podešavali satove ili uključivali tvorničke sirene u krivo vrijeme kako bi od radnika ukrali nešto te vrijedne robe. Kasnije se to smanjilo, ali sat je u živote većine ljudi uveo reguliranost kakva je ranije postojala jedino u samostanima. Ljudi su zapravo postali poput satova, a repetitivna pravilnost njihova ponašanja nije imala nikakve sličnosti s ritmičkim životom prirode. Kao što viktorijanska fraza kaže, postali su „točni kao urica”. Samo na selu, gdje su životom nastavili upravljati prirodni ritmovi životinja i biljaka te uvjeti okoliša, većina populacije nije podlegla smrtnim otkucajima monotonije.

U početku su taj novi pogled na vrijeme, novu reguliranost života, vlasnici satova nametali siromašnima protiv njihove volje. Tvornički rob reagirao je provodeći svoje slobodno vrijeme u kaotičnoj neumjerenosti, karakterističnoj za džinom okupane slamove ranog industrijalističkog devetnaestog stoljeća. Ljudi su se sklanjali u bezvremenski svijet pića ili metodizma. No, ideja reguliranosti postupno se raširila među radnicima. Religija i moralnost devetnaestog stoljeća pridonijeli su proglašavajući „traćenje vremena” grijehom. Masovno proizvedeni satovi predstavljeni 1850-ih proširili su brigu o vremenu među onima koji su prije samo odgovali na zov budničara² ili tvorničke sirene. U crkvi i školi, u uredu i radioni, točnost je postala najveća vrlina.

Iz te ropske ovisnosti o mehaničkom vremenu koja se tijekom 19. stoljeća tiho proširila svim klasama nastala je demoralizirajuća disciplinacija života karakteristična za današnje tvornice. Onaj koji se ne konformira suočit će se s društvenim neodobravanjem i ekonomskom propašću. Radnik će, ako zakasni u tvornicu, izgubiti posao ili čak, u trenutnoj situaciji [1944. – u vrijeme izvanrednog ratnog stanja], završiti u zatvoru. Brzi obroci, uobičajeno jutarnje i večernje guranje na vlak ili autobus, napetost zbog nužnosti pridržavanja rasporeda dovode do probavnih i psihičkih poremećaja, uništavaju zdravlje i skraćuju život.

---

² Engl. knocker-up – čovjek koji je u Engleskoj i Irskoj tijekom industrijske revolucije, prije no što su izumljene budilice, imao zadatak buditi ljude za posao kucajući im na prozore.

Ni financijska prisila na reguliranost dugoročno ne vodi do veće učinkovitosti. Kvaliteta proizvoda zapravo je obično mnogo lošija jer poslodavac, tretirajući vrijeme kao robu koju mora platiti, radnika prisiljava na brzi tempo zbog kojega mora sniziti kvalitetu rada. Kriterij postaje kvantiteta a ne kvaliteta, u radu više nema užitka, a radnik postaje „čuvar vremena”, kojeg zanima jedino kad će moći pobjeći u oskudnu i monotonu dokolicu industrijskog društva, gdje „ubija vrijeme” zatrpavajući se vremenom diktiranim i mehaniziranim užicima koje pružaju kino, radio i novine, koliko mu njegova plaća i premorenost dopuštaju. Robovanje satu osoba bez novca može izbjeći jedino ako je spremna prihvatiti rizike života u skladu sa svojim uvjerenjima ili snalaziti se bez zaposlenja.

Problem sa satom sličan je općem problemu sa strojem. Mehaničko vrijeme korisno je kao sredstvo za koordinaciju aktivnosti u visoko razvijenom društvu, kao što je i stroj koristan kao sredstvo za minimalizaciju nepotrebnog rada. Oboje se cijene zbog doprinosa neometanom funkcioniranju društva, i treba ih koristiti u mjeri u kojoj pomažu uspješnoj suradnji i uklanjaju monotoni zadataka i društvenih nesuglasica, ali nijedno od njih ne bi trebalo dominirati čovjekovim životom kao što je to danas slučaj.

Danas pokreti sata diktiraju čovjekovo tempo života – on je postao sluga konstrukta vremena kojeg je sam stvorio, i živi u stahu, kao i Frankenstein od svog čudovišta. U zdravom i slobodnom društvu takva arbitrarna dominacija sata ili stroja nad čovjekom očito ne bi bila moguća. Vladavina čovjekom od strane nečega što je sam stvorio još je apsurdnija od vladavine čovjeka nad čovjekom. Mehaničko vrijeme treba svesti na njegovu pravu funkciju, sredstva za orijentaciju i koordinaciju, a čovjeka vratiti uravnoteženom pogledu na život kojim više ne dominira štovanje sata. Potpuna sloboda znači oslobođenje od tiranije konstrukata, a ne samo vladara.

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

George Woodcock
Tiranija sata
ožujak 1944.

www.spunk.org, 22. rujna 2013.

Prvi puta objavljeno u *War Commentary – For Anarchism*, u ožujku 1944. Prijevod s engleskog:
K.

anarhisticka-biblioteka.net